

L'origen d'un topònim i un territori: La Prosperitat

Primera aproximació

Joan Catafal, amb la col·laboració imprescindible de Mercè Abeyà i Alberto Sanagustín

"Però va quedar clara una cosa, com ens havia quedat clara ja a Fabre i a mi: els barris necessiten arrels, i aquestes arrels són la seva història". (1)

Josep M. Huertas Clavería

El topònim

Sovint l'origen dels noms de lloc cal buscar-lo en temps remots, pobles i llengües antigues: ibers, celtas, llatí, àrab... i no sempre és fàcil fonamentar-lo de forma clara i precisa.

El nom adoptat per anomenar l'actual barri limitat per la Via Favència, la Via Júlia, el passeig de Valldaura i l'avinguda Meridiana, té una gènesi recent, poc més de 100 anys, però no per això, senzilla.

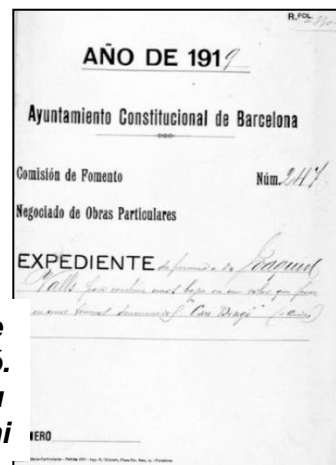
Els primers que s'hi establiren foren els industrials del ram tèxtil de Sant Andreu, en petites torres que al "popularitzar-se" l'indret, acabarien marxant.

Al voltant dels anys 20 del segle passat, escriu Mossèn Clapés, a qui esmentarem més avall: "A Verdum es començà amb uns petits lots de terra en venda on els seus compradors hi anaven a ferdinades..." (2), Això coincidia amb la batalla de Verdum (1916) de la Gran Guerra. Aquests terrenys eren propietat de les masies de la zona :Can Dragó, Can Borràs, Can Tissó... En una segona fase apareixerien les cases força humils, però que representaven un progrés: prosperitat?

Diferents cooperatives obreres intervingueren a la zona impulsant habitatges: la Cooperativa de la Habitación Barata (algunes cases del desaparegut carrer Cooperació eren de la seva propietat), la Confianza Andresense, la Constancia Martinense, etc. S'unia la voluntat del moviment cooperativista per abaratir l'habitatge, objectiu que caminava junt amb l'higienisme i la voluntat de crear una modesta "ciutat jardí". Però, també hi va haver la iniciativa privada, especulativa sovint, que tingué un paper important.

Sant Andreu necessitava expandir-se, segons diu Alexandre Cirici i Pellicer. El desenvolupament de la indústria "el féu passar en dos-cents anys, de 125 a 18000 cases..." (3), és a dir, la falta de sòl i els preus elevats, el creixement industrial de Sant Andreu, la instal·lació d'una gasolinera -a prop de Can Dragó-, la proximitat d'El Mental (1889), la via del ferrocarril (1854) i els tallers de reparació (1880) -a l'actual Can Dragó-, la construcció (1889) de "la carretera fina" de Cornellà a Fogars de Tordera -anomenada aquí, a partir del 1927, passeig de Valldaura-, la construcció de l'església de Santa Engràcia (1928), etc., haurien ajudat a la creació de diferents nuclis de cases.

Josep M. Huertas Clavería va dedicar molt temps i esforç en esbrinar l'origen del nom del barri a partir de diferents hipòtesis, no és, però, fins el 1997 quan en el llibre 'Els Barris de Barcelona' al parlar de les cases que s'edifiquen entre els torrents Xicu i Campanya, actuals carrers Tissó i Vesuvi, escriu: "Una part d'aquestes cases va ser impulsada per la cooperativa La Prosperitat, filial de la Confianza Andresense [...] va ser la que va donar nom al barri..." (4).

Expedient de construcció. Arxiu

Municipal Contemporani

Més endavant i amb el contundent títol "Prosperitat, filla d'una cooperativa", diu: "i fins els anys setanta es podia llegir en una caseta del carrer de Nou Pins número 60, que havia estat aixecada per una cooperativa, La Prosperitat, que era al mateix temps el nom de l'esmentada cooperativa i el del barri...". És allò de l'ou i la gallina, qui fou primer?

Amb la feina de recerca feta, documentació i consultes a especialistes, no hem aconseguit avalar el que afirma Huertas, ni tan sols trobar documentació probatòria de l'existència formal de la cooperativa La Prosperitat. Cal fer notar que al parlar de la llegenda de la caseta del carrer Nou Pins, no en diu el seu contingut, cosa que sí havia fet en el llibre Nou Barris la penúltima Barcelona: "Els anys 20 s'anaren construint bé per promoció d'alguns propietaris, bé per iniciativa d'algunes cooperatives, com es desprenia de la inscripció de Vil·la Cabra, de 1925, al carrer dels Nou Pins que la definia com a "construcció del ramo cooperativista barcelonés" (5), Sembla clar que aquí no hi figurava el nom de cap cooperativa!

Al llistat de cooperatives existents a Barcelona que apareix a *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936* no hi figura La Prosperitat.

El territori. Principis del segle XX

Però si la procedència del nom de La Prosperitat és poc clara, molt més complicat és escatir quin era el territori que rebia aquesta denominació.

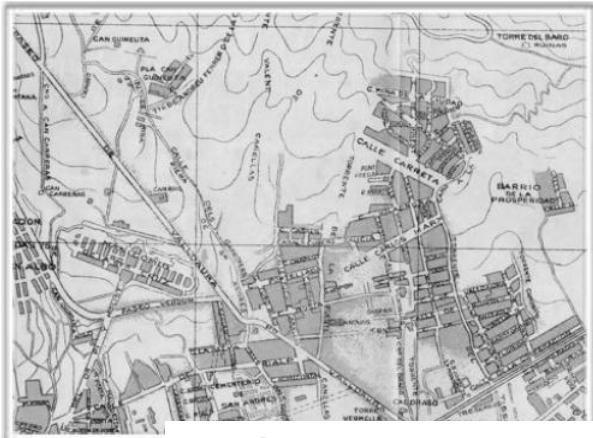
Persones grans, algunes veïnes de tota la vida, no acaben de posar-s'hi d'acord a l'hora de concretar a què s'anomenava La Prosperitat. La documentació consultada manté els dubtes, contradiccions i les confusions. La Guia Merino Barcelona (7) localitza el barri aproximadament on ara hi ha el mercat Verge de Montserrat!

Això lliga amb el que Mossèn Clapés diu a les Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar: "s'ha anat formant també al peu de la muntanya de Roquetes, continuació de Verdum, cap el nord, la barriada de la "Prosperitat" [...] entre la riera de Sant Andreu i el torrent de Tapioles..." (8) (aquest en el límit de Ciutat Meridiana i Montcada!).

El que ara anomenem La Prosperitat era conegut genèricament per Verdum. El mateix Clapés reproduceix l'escriptura que acompanyava la primera pedra (1924) de l'església de Santa Engràcia: "li donem per om Sta. Engràcia de Verdun, perquè es recordi sempre de la generosa fundadora, i a aquell nom hi afegim el vulgar que els habitants donen a aquesta barriada, naixent..." (9).

El nom de La Prosperitat era, però, present. Francesc Pujol a 'Relligant Nou Barris' (10), parla de les relacions de col·laboració entre l'Ateneu Familiar Artístic i Cultural, fundat el 1927 i "la sucursal de Prosperitat de la Cooperativa La Confiança Andreuenca o el Cercle Republicà de Prosperitat". Aquest últim lligat a Esquerra Republicana i que testimonis orals, localitzen a Joaquim Valls número 53. També hi ha constància de la Unió Patriòtica de La Prosperitat (primoriverista) a la cantonada de Flor de Neu amb Nou Pins.

Articles de Mercè Tatjer i Carme Garcia Solé, on parlen de vivenda social a Barcelona i del primer creixement urbà de Prosperitat (anys 1920 i 1930), tampoc serveixen per copsar la vitalitat del nom i delimitar-ne l'espai.

Guía de Barcelona 1943-44

Ho embolica més encara, l'urbanista Jordi Borja quan l'any 197, escriu en el número 88 de la revista 'Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo': "...hay que distinguir la parte alta, montañosa, caótica y autoconstruida de Verdún-Prosperidad llamada Roquetas..." (14).

Les noves construccions estaven molt lluny de les primeres cases enlairades pels burgesos de Sant Andreu. Josep Maria Carandell a la 'Guia secreta de Barcelona' diu: "Prosperidad, urbanizado en 1957, es como un "ensanche" cuadrículado en pequeño, el más poblado de la zona y con abundancia de marginados, con numerosas barracas pero también con casitas y huertos; abundancia de gitanos..." (11). Carandell, segurament havia begut del que havia dit abans Cirici, al parlar de La Prosperitat: "La seva planificació és una caricatura deformada de l'eixampla barcelonina, amb quadrícula de carrers extraordinàriament trinxats i cases estretes en profunditat per encabir 35.000 habitants" (12).

L'ambigüitat es manté quan José E. Donato, diu a la introducció, de "Barrios altos de San Andrés":

"Limitaremos nuestro comentario a las zonas denominadas respectivamente, de Este a Oeste, como sigue: Prosperidad alrededor de la antigua parroquia de Santa Engracia-, Verdún Bajo, Verdún Alto y las Roquetas...". Més endavant, escriu que després de la guerra: "aparecen unos asentamientos residenciales de población inmigrante, mezcla de barracas y viviendas de planta baja y piso con huerto doméstico. Estas construcciones se localizan en el denominado barrio de la Prosperidad, en la parte oriental de Verdún y a levante de las colinas de Roquetas..." (13),

Aquesta disparitat a nivell de documentació i de memòria oral contrasta amb la que es desprèn de la consulta de La Hemeroteca de La Vanguardia (15). El nom de La Prosperidad apareix en notícies de tot tipus: anuncis de solars i de cases, successos, visites d'autoritats, processons, reivindicacions veïnals, etc. La presència és més important en el període de la dictadura de Primo de Rivera, coincidint amb l'existència d'un local del "partit únic", la Unió Patriòtica La Prosperidad. Després el nom es va fent cada vegada més escàs i són Verdun i Roquetes els que es van imposant.

Creuant les dades es pot deduir que el territori de La Prosperitat, amb límits poc nítids i que no serien els d'ara, estaria centrat a la xarxa dels carrers Cooperació (desaparegut), Florida, Formentera (abans Finestrelles), Nou Pins, Argullós, Tissó, Conveni, Flor de Neu, Vesuvi... Passant però, a l'altre costat de l'actual avinguda Meridiana, almenys fins a la Carretera de Ribes, abans Camí Ral, Camí Romà i ara Gran de Sant Andreu.

A mitjans del segle XX

És a partir de 1960 quan aquesta zona comença a créixer de forma desenfrenada. Els especuladors aprofitaren les onades migratòries que arribaven a Barcelona. Era l'inici del "barri nou".

Moltíssimes vivendes de planta baixa, algunes amb un pis, s'anaren enderrocant per construir-hi les primeres "cases de pisos" i després els blocs.

Molts propietaris d'aquestes cases i de solars pactaren amb constructores acords on en llocs de diners, rebien a canvi pisos i locals de la nova edificació.

Els nous veïns que les ocuparen, la majoria sense lligams al territori, feien servir per anomenar-lo: Verdum o Roquetes de forma majoritària, però també, Trinitat, Sant Andreu... Però no el de La Prosperitat, que no era viu i el desconeixien.

Els cartells d'antics comerços, alguns encara existents, palesen la coexistència de diferents denominacions pel mateix espai: Recambios Roketas (carrer dels Aritjols). Toldos Verdun (carrer de Santa Engràcia). També, l'Academia Trinidad, al carrer Valldaura (ara Pablo Iglesias). A Argullós cantonada Rio de Janeiro, hi ha instal·lada la "Central Roquetas" d'Aigües de Barcelona! Si bé, hi ha la presència testimonial, del topònim: Bar Prosperidad, ara desaparegut, al carrer Vinyar. La Cristalería La Prosperidad del carrer Poeta Masifern, situada en els baixos d'un edifici, construït pels propietaris, que recorden com la nevada de Nadal de 1962, va cobrir-ne els fonaments. Diuen que ells volien prosperar i sabien que s'havien establert a La Prosperitat!

Tram final del carrer d'Argullós

En el programa de "La Fiesta Mayor Las Roquetas 1962" els anunciants fan servir, per donar l'adreça del seu negoci, Verdum o Roquetes de forma indiscriminada, mai el de La Prosperitat.

La Vanguardia, octubre de 1969, recull en una carta la inauguració, ja feta, del "Grupo escolar Tibidabo sito en esta barriada de las Roquetas". Pel gener de 1970, informa que està en construcció el grup escolar "Victor Catalá, Verdún".

Tenim indicacions ben clares que al voltant de 1970 el nom a més de ser poc present al carrer, tampoc era tingut en compte en llocs com en els Estatutos de la Asociación de Vecinos del Sector Vallbona-Torre Baró-Trinidad (9 Barris!), aprovats l'11 d'abril de 1970. L'article 14 diu: "La Asociación tendrá nueve secciones [...]. Las nueve secciones serán las siguientes: Cerro de la Trinidad, Trinidad Nueva, Torre Baró, Vallbona, Verdú (sic), Roquetas, La Guineueta, Cañellas y Ciudad Meridiana...". Prosperitat no hi surt!!

Això explica que el 23 de gener de 1973, Huertas Claveria publicà un article a Tele-Exprés, on deia: "una de las cosas que caracterizan sobremanera a La Prosperitat es que muy pocos barceloneses saben donde se encuentra este nominalmente afortunado miembro de los -nuevos barrios-. Ha sido menester e lconflicto que enfrenta los vecinos de este amplio sector [...] para que Prosperitat saliese parcialmente del anonimato [...] con ese nombre conocen algunos vecinos -no todos, que muchos creen que viven en Verdún o no saben ni como se llama su barrio - la zona comprendida entre...".

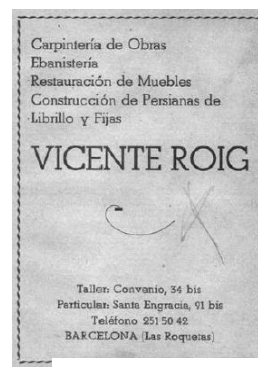
En el mateix sentit aniria un article, de la mateixa època, de María Eugenia Ibáñez; "¿A quien se le ocurriría este nombre?". El mateix Huertas i Jaume Fabre en el llibre 'Nou Barris. La penúltima Barcelona', diuen al parlar del nucli de cases conegudes com a barri d'en Charlot: "Era un barri de casetes i hortets perfectament delimitat segons el pla oficial de la zona, aixecat el 1932, entre els carrers de Casals i Rússia (actual carrer de Santa Engràcia)..." (16). Això voldria dir que Charlot arribava fins, gairebé, la meitat de l'actual Prosperitat.

Que el territori era una expansió suburbial de Sant Andreu era ben present. En el llibre 'Harry-Walker, 62 días de huelga', a la pàgina 11 diu: "Localización de La

Empresa. La empresa H-W está instalada en la popular barriada de San Andrés de larga tradición y combatividad obrera..." (17).

El primer institut de l'anterior districte, reivindicat inicialment, per l'Associació de Veïns de Sant Andreu (1974) i obert en uns barracons, en terrenys de Harry-Walker (1976) rep primer el nom d'Institut Sant Andreu-Valldaura, per associar-lo al territori on s'havia alçat. Després en els papers oficials, Valldaura va ser suprimit, de forma unilateral.

Sembla clar que els únics topònims fixats eren els de Sant Andreu i el de l'accident geogràfic del Turó de Les Roquetes, l'antic Romaned i més enllà, Trinitat, Finestrelles... La resta de noms apareixen a mesura que canviava el paisatge.

Fulls del programa de la Festa Major de Les Roquetes 1962

Un veritable batibull, com Els Sánchez, Can Borràs, Els periodistes, Les Carolines, El Xato, Vinyes, La Unión... i d'altres, que e lpuritanisme de Mossèn Clapés fa que ni els esmenti: "... i alguns altres amb noms grotescos i de menys importància...". Per afegir més endavant: "...Apèndix de (la) barriada classificada pel vulgus amb un nom poc seri..." (18) i que no escriu, potser Charlot?

El que diuen Huertas Claveria i Jaume Fabre, en el llibre citat, quan parlen de l'localització de l'Ateneu Familiar Artístic i Cultural seria una clara mostra d'aquest potipoti de noms: "El 1927 es fundava, també al Verdum, l'Ateneu [...]. L'Ateneu era a la cantonada dels carrers Flor de Neu amb Nou Pins..." (19).

Aquestes denominacions tingueren diferent fortuna i moltes han acabat desapareixent. Prosperitat va tenir la sort, potser per ser políticament correcte, asèptic i sense connotacions, de sortir als papers oficials, el que ha permès la seva consolidació.

El nom de La Prosperitat ja havia aparegut, en els anys 50, en documents de l'Ajuntament. Per exemple, a la memòria (juliol 1955) del Plan parcial de ordenació de los barrios de La Prosperidad y Verdún, on fa una limitació genèrica de la zona; "... limitada por el Pº Valldaura, Avda. Meridiana, Vía Favencia y el Torrente de Cañellas [...] La Vía Julia divide la zona en dos partes, la inferior[...]". Però no identifica amb el nom aquestes dues parts.

Aquest pla legalitzava els desastres comesos i els que vindrien. És el que va permetre les edificacions massives dels anys posteriors i el gran negoci pels especuladors i amics dels polítics. Els equipaments que preveia es quedaren en els papers.

El nom de La Prosperidad torna a sortir al 1969, ara en el Plan parcial del sector Torre Baró-Vallbona-Trinidad i que fou decisiu en la creació de l'associació que fou coneguda com "9 Barris".

Calia organitzar-se, per frenar l'enderrocament de milers d'habitatges, l'obertura de vies de circulació, la posada a disposició dels especuladors de sòl lliure per continuar construint. La mobilització del veïnat era necessària per aconseguir els serveis més bàsics.

Implantació del nom i concreció del territori

És en aquest moment quan un grup de veïns que treballen a l'associació, des de Trinitat Nova, s'adonen que el territori on viuen apareix en el pla amb el nom de "Prosperidad" i decideixin constituir-se en una nova secció i lluitar per millorar "el seu territori", ara amb límits ben precisos acabats de descobrir.

Va servir d'empenta la incomoditat que sentien amb la forma de treballar a Trinitat Nova. Ho percebien com un excés de dirigisme que prioritza les consignes i que el veí semblava l'excusa, en lloc de ser-ne el protagonista. En aquell moment aquest espai era "terra de ningú" pels grups polítics que operaven a la zona i no es varen poder oposar a la creació de la secció.

Fan la presentació al "barri", el 17 de juliol de 1972. Aquest barri encara amb nom desconegut i del qual caldria anar aprenent-ne els seus límits. Per fer-ho entenedor l'anomenen, per la seva forma, "la pastilla Juanola". L'associació, com a secció, de la de 9 Barris, s'oficialitzà el 19 de juny de 1974. Encara a l'any 1986 a una fugaç Tele Prospe, en un reportatge de la Festa Major, li calen uns 5 minuts per explicar quins són els límits del barri.

Però avui sí que el nom està fortament lligat a un territori ben definit! Poc més de 40 anys han estat suficients perquè hagin desaparegut els dubtes de pertinença a un barri. Les lluites, la solidaritat entre veïns, la feina de molta gent, les festes (especialment la Festa Major de Prosperitat i el seu diari, La Prosperitat, etc.) han aconseguit un barri de gent orgullosa de ser-ne i conegut arreu.

**Cartell anunciador
Festa Major
Prosperitat**

Notes

- (1) Josep M. Huertas Claveria. *El Periódico de Catalunya* (25 març 1990). Traducció de l'original.
- (2) Joan Clapés i Corbera. *Fulles històriques de St. Andreu de Palomar. Volum V.* Barcelona: Grup d'Andreuencs, 1984, p. 110.
- (3) Alexandre Cirici i Pellicer. *Barcelona pam a pam.* Barcelona: Teide, 1972, p. 341.
- (4) *Els Barris de Barcelona. Volum III.* Ramon Alberch i Fugueras (direcció). Barcelona: Enciclopèdia Catalana. Ajuntament de Barcelona, 1997-2000, p. 261 i 281.
- (5) Josep M. Huertas Claveria i Jaume Fabre. *Nou Barris. La penúltima Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1991. p. 36.
- (6) Rafael Celada. *Aproximació a l'atlas cooperatiu de Catalunya fins 1936.* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Treball. Institut per a la Promoció i la Formació Cooperatives, 1988, p. 26-34.
- (7) José M. Merino Lubián. *Guia Merino Barcelona. 3a edició.* Barcelona: Sintés, 1943-1944.
- (8) Joan Clapés i Corbera. Obra citada. Volum V, p. 112.
- (9) Joan Clapés i Corbera. Obra citada. Volum II, p. 121.
- (10) Francesc Pujol. *Relligant Nou Barris.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Arxiu Municipal del Districte de Nou Barris, 2003.
- (11) José Maria Carandell. *Guia secreta de Barcelona.* Madrid: Al-Borak, 1974, p. 328.
- (12) Alexandre Cirici i Pellicer. Obra citada, p. 342.
- (13) José E. Donato. *Cuadernos de Arquitectura* núm. 60 (2n trimestre 1965), p. 20-21.
- (14) Jordi Borja. *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo* núm. 88 (març-abril 1972), p. 103.
- (15) *La Hemeroteca de La Vanguardia* <<http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/index.html>> [Consulta: novembre 2014].
- (16) Josep M. Huertas Claveria i Jaume Fabre. Obra citada, p. 37.
- (17) Trabajadores de Harry-Walker. *Harry-Walker: 62 días de huelga.* Barcelona: Trabajadores de Harry-Walker, 1971, p. 11.
- (18) Joan Clapés i Corbera. Obra citada. Volum V, p. 111.
- (19) Josep M. Huertas Claveria i Jaume Fabre. Obra citada, p. 42.